

SIYASÎ MUHALİF MODELİ OLARAK HZ. MUHAMMED PROPHET MUHAMMAD AS A POLITICAL DISSIDENT MODEL

ŞABAN ÖZ
DOÇ. DR.
KSÜ İLAHİYAT FAK.

ÖZET

Hız. Muhammed, bir din tebliğcisi olması itibarıyla Mekke'deki mevcut yönetimle ciddi bir mücadele içerisine girmiştir. Bu mücadele tartışmasız dinî bir mücadeleyken olayın diğer yönünü de siyaset oluştuyordu ve aslına bakılırsa Mekkeliler bu mücadeleyi daha çok siyasî girişim olarak değerlendiriyorlardı.

Siyasette olmazsa olmaz mevkiinde olan muhalefet geleneği konusunda Müslümanların günümüz de dâhil olmak üzere ciddi sıkıntılar yaşadıklarını söyleyebiliriz. Bütün bunlar çerçevesinde Hız. Peygamber'in siyasî muhalif modelinin belirlenmesi İslâm siyaset geleneğinin tespiti açısından da son derece önemlidir. İşte bu makalemizde Hız.

Peygamber'in mücadelesi bu yönden ele alınmaya çalışılacak, bu konudaki uygulama ve prensipleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hız. Muhammed, Mekke, Siyaset, İktidar, Muhalefet, Sünnet, Model.

ABSTRACT

Prophet Muhammad entered into a serious struggle with the current government in Mecca as he was a messenger of a new religion. Although this struggle was unquestionably a religious struggle, politics constituted the other aspect of the fact; and indeed, Meccans mainly considered this struggle as a political attempt. Including today, we can say that Muslims have experienced serious difficulties about the tradition of opposition which is a sine qua non in politics. As part of all these, determination of the political dissident modelling of Prophet Muhammad is extremely important also in terms of the determination of the Islamic political tradition. In this article, Prophet Muhammad's struggle will be discussed in this respect, and his principles and practices in this regard will be focused on.

Keywords: Prophet Muhammad, Mecca, Politics, Power, Opposition, Sunnah, Model.

Giriş

Siyaset olgusunun iktidar ve muhalefet olmak üzere iki temel yapısı vardır. Her iki yapının da nihai hedefi, ideolojileri doğrultusunda kendi etki alanlarındaki insanları yönetmektir. Hiç şüphesiz bir yerde “iktidar erki” varsa, orada erkin uygulamalarından memnun olmayan ve bu uygulamalara alternatifleri olan yapıların da olması kaçınılmazdır. İktidarın yönetim algısına veya yönetim gücüne uygun olarak muhalefetin de konumu da tabii olarak değişmekte, bazen legal bazen illegal çerçevede faaliyet göstermektedir. Demokrasi veya cumhuriyet (tabi ki gerçek anlamda) gibi yönetimlerde muhalefetin gücü önemsenirken, totaliter rejimlerde gücünden ziyade varlığı dahi vatanın birliği ve bütünlüğü için tehdit olarak algılanmakta ve ona göre de muamele edilmektedir.

Yasal ve pratikteki uygulama durumu nasıl olursa olsun iktidarı sürekli kontrol eden, zayıflatan veya güçlendiren temel unsur, muhalefetin ta kendisidir. Bu açıdan muhalefet bir “*tepki hareketi*” olarak da değerlendirilebilir. Salt siyasî söylemlere alternatif olarak değil; dinî, iktisadî, kültürel kısacası hayatın her alanındaki kabul ve uygulamalara tepki, muhalefetin kapsamı dâhilindedir ve tepkinin boyutuna ve bulunduğu desteğe göre “değişim”in tarafındadır. Bu yüzden muhalefet kelimesinin ilişkili olduğu kavram “değişim-değiştirme”dir. Mevcut statükoyu savunan muhalefet hareketlerinin rol karmaşası yaşadığı ve kitlelere umut olmaktan uzak olacağı açıktır. Zira “statüko” halkın değil, halkı karşısına almış iktidarların savunacakları bir yönetim tarzıdır.

Muhalefeti anlamak için iktidara bakmak gerektiğini kabul etmek durumundayız. Çünkü iktidarın tarihi, muhalefetten öncedir. Her

ne kadar tarihî öncelik onlara devleti tanıma/kullanma açısından avantaj sağlamış gibi görünse de, halk kitleleri karşısında yıpranmışlıklarının getirdiği dezavantaj, bütün önceliği olumsuzla çevirmeye yetmektedir. Nitekim iktidarları yıpratın en önemli husus; zaman içerisinde kuruluş vaatleri olan “değişim”i kaçırmaları, değişen halka artık “statüko” haline gelen bir önceki dönemin değişim çağrılarını dayatmalarıdır. Muhalefet hareketlerini başarıya ulaştıracak olan temel unsurun da bu olduğunu hesaba katarsak, muhalefet-iktidar arasındaki “zaman” ilişkisinin boyutları hakkında da bir fikir sahibi oluruz. Netice itibarıyla iktidar-muhalefet ilişkisi, kendi aralarında dönüşüme endeksli bir yapı arz etmektedir ki, aslında bu da kimin iktidar kimin muhalefet olduğunun göreceliliğini ifade etmektedir. Zira altını çizerek belirtelim ki, her muhalefet, ortağı olduğu iktidardan doğar.

Konumuz itibarıyla uzun uzadıya muhalefet oluşumlarından, özelliklerinden bahsetmeyeceğiz ama tür itibarıyla çeşitleri üzerinde kısaca durmamızın faydalı olacağı düşüncesindeyiz. Muhalefet çeşitleri olarak farklı tasnifler yapmak mümkündür. Ancak sonuçta muhalefeti, “sistemin içerisinde kalıp değişimi” savunan *iç muhalefet* ve “sistemin tamamına karşı olan” *dış muhalefet* olmak üzere iki kısma ayırmamız mümkündür. Dış muhalefet, çok daha zor, uzun soluklu bir mücadeleyi gerektirdiği, anlık kazanımlardan değil, nesilleri/tarihi etkileyecek bir strateji takip etme zorunluluğu taşıdığı muhakkaktır. İç muhalefet ise tam tersine daha ılımlı daha alt seviyede bir muhalif söylemi barındırmaktadır. Sisteme entegre konumunda olan bu muhalefetin problemi, son seçimde kendisinden daha fazla oy alarak iş başına gelen iktidarın belirli konulardaki uygulamalarıdır. İşte bu yüzden sistemi/düzeni tamamen yıkmak hedefinde olan dış muhalefete de karşıdır. Binaenaleyh dış muhalefet olgusu sadece iktidara değil, sistemdeki muhalefete de muhaliftir.

İslâm-Siyaset İlişkisi

Çağdaş döneme ait olan bu kavramsal çerçevenin ne klasik dönemde ne de bizatihi İslâm’ın kendisinde bir karşılığının olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Zira Batı tandanslı “din-siyaset” ilişkisi –ayrım veya birleştirme hiç fark etmez– İslâm’ın temel yapısı itibarıyla sürdürülebilir bir tartışma değildir. Eğmeden bükmeden söylemek gerekirse; İslâmiyet seküler/laik bir din olmadığı gibi, böyle bir sisteme/yaşam modeline onay verdiğini savunmak da ancak nassların ve Nebevî modelinin ciddi bir tahrifi neticesinde ulaşılabilecek bir sonuç olabilir. Dolayısıyla “siyasetten istiaze eden” bir din anlayışı, oldukça sınırlı çevrede –vergi ödenmeyen,

faturasız, tapusuz bir çevreden bahsediyoruz– ancak ve ancak bireysel bir yaşam modeli olarak belki kabul edilebilir. Aksi halde kurumsal bazda bir ayırışmadan bahsetmek İslâm’ın temel verileri –Kur’ân, Siyer ve Sünnet– açısından mümkün değildir. En basit karşılığıyla “insanları yönetmek sanatı” veya “yönetmeye talip olmak” demek olan siyasetten, insanın her eylemine mutlaka bir karşılık (sevap/günah) tayin etmiş olan İslâm’ın uzak durduğunu söylemek pek de tutarlı değildir. Hakeza bizatihi Hz. Peygamber’in uygulamalarında da din-siyaset şeklinde bir ayırımın yapılmadığını, sahabenin gündemine böyle bir problemin gelmediğini de kaydetmeliyiz. Kur’ân’ın ahkâm ayetlerini düşündüğümüzde zaten teoride de böyle bir ayırışmanın mümkün olmadığı anlaşılacaktır. Netice itibarıyla bırakın dinin siyasete karışmamasını –ki İslâm coğrafyasında bu hep tersi yönde olmuş siyaset dine karışmıştır– sessiz kalması dahi mümkün değildir. Bu konunun haddinden fazla ele alındığı mazeretinin arkasına sığınarak en yalın ifadeyle; “siyaset İslâm’ın tam ortasındadır” demekle iktifa ediyoruz.

Burada dinin siyasete müdahil olmaması gerektiği yolundaki teze çok sık delil olarak getirilen “dinin siyaset üstü olduğu” söylemine de temas etmemiz gerekecektir. Öncelikle ifade edelim ki, din tartışmasız siyaset üstüdür. Yalnız bunun anlamı siyasete karışmaz demek değildir. Bilakis İslâm, siyasete yön verir, şekillendirir, kendi prensipleri çerçevesinde dizayn eder. Aksi halde din ve siyasetin iki farklı kurum olarak kendi ideal ve prensipleri doğrultusunda birbirlerine karışmaksızın hareket ettiğini, kendi doğrularını ikame etmeye çalıştıklarını söylemek –takdir edileceği üzere– pek de sağlıklı bir yaklaşım olmayacaktır.

Günümüz Türkiye’inde din-siyaset ilişkisi çerçevesinde dile getirilen bir diğer söylem ise “dinin siyasete alet edilme(me)si” veya tam tersi için kullanılan “siyasetin dine araç kılınması” ifadesidir. Açıkça belirtelim ki, her iki söylemin de arka planında samimi bir niyetin olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü her ikisinde de araç olarak kaydedilenin “halkın aldatılması” olduğuna göre, böyle bir yaklaşımda adalet, hukuk, sosyal dayanışma, adil paylaşım değil, insanın maksada feda edilmesi söz konusudur. Bu tür, insanı öteleyen ve her halükârda “iktidarı” önceleyen örneklere ilk dönemlerde de rastlanıyor olduğunu ayrıca belirtmeliyiz.

Hz. Muhammed ve Muhalefet

İslâm öncesi Arap siyasi düşüncesinde yönetime yön veren kabile (asabiyet) olduğu için o toplumda iç muhalefetin oluşmasını, oluşsa dahi başarıya ulaşmasını beklemek fazla iyimserliktir. Arab’ın hayatını asabiyetsiz idame-

si mümkün olmayacağına ve her ihtilafın bu yaşam modelini sarsacağına göre, muhaliflerin sistem dışı edilmesi, muhalefete izin verilmemesi de son derece doğal, hatta hayatî bir uygulama olmaktaydı.

Hicaz'daki kabile içi veya kabileler arası ilişkiyi, nesillerdir korunan gelenekler tarafından çerçevesi çizilmiş saygı ve gücün belirlediğini belirtmeliyiz. Güç ve saygının kaybolduğu çatışma ortamlarını (*eyyâmu'l-Arab*) sistemli muhalif hareketleri olarak değil, daha çok “geçim kavgası” olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. İslâm öncesi Arap siyasetinde saygı ve gücü bünyesinde barındıran “Allah'ın komşuları” Kureyş'in etkinliği yadsınamaz boyuttaydı. Allah'ın komşuları olmak kendilerine, silahın ve askerinin çok daha ötesinde “dokunulmazlık” kazandırmıştı. Öyle ki, bölgenin tiranları olan Kureyş'in sadece kendileri değil, kervanları da tıpkı tanrıları gibi dokunulmazdı. Böyle bir ortamda Kureyş'in muhalif bir girişime/harekete izin vermeyeceği açıktır. Arap Yarımadası'nda yine Kureyş dışında kendisine karşı çıkabilecek (zihinsel ve maddi) kapasiteye sahip herhangi bir kabilenin zaten mevcut olmadığını da ayrıca eklemeliyiz.

Hz. Peygamber'in tebliğe başladığı sırada Kureyş (iktidar), hâdiseyi sınırlı değerlendirmiş, dönem dönem görülen veya görüldüğü aktarılan hepsinin de unutulup gittiği sıradan bir dinî hareket olarak algılamıştı. Bu yüzden de onların ciddi bir tepki vermedikleri görülmektedir: “Onlarca putun arasında şüphesiz Muhammed'in Allah'ına da yer vardı” ve bunun için birliğin bozulmasına gerek yoktu. Ancak çok geçmeden Muhammed'in Allah'ının “ilâhlardan bir ilah” olmadığını anlayacaklardı ki, tepkileri de beklenildiği üzere son derece sert olacaktı. “Binin bir gibi” hareket etmesi anlamına gelen kabile asabiyeti, burada kendisinden beklenen tavrı geliştirmiş ve Kureyş, muhatap olduğu ilk ciddi muhalefet hareketine (İslâm) karşı amansız bir mücadeleye girişmiştir. Ne var ki, Kureyş böyle bir muhalefet hareketine hazır değildi. Nitekim karşı strateji geliştirmeleri oldukça sıkıntılı bir süreç neticesinde olmuştur. Hatta muhalif hareketin liderine ne diyeceklerini, onu nasıl tanımlayacaklarını dahi uzun süre kestirememişler, bir şey demek zorunda olmadıklarını anladıklarında ise (Hudeybiye) artık iş işten çoktan geçmişti.

Kureyş'in kendi iç bünyesinden çıkan bu “muhalefet hareketine” hazırlıksız yakalanması; acemilikleri, beceriksizlikleri de beraberinde getirmiş ve iktidarın her karşı girişimi, muhalif hareketi güçlendirmiştir. Bireysel tepki olarak görülen Hamza'nın Müslüman olmasından daha çok, Benî Hâşim ve müttefiklerini birbirlerine yaklaştıran boykot sürecinden, Yesriblilerin hafife alınmasından, Uhud sonrası meydan okumadan bahsettiğimiz sanırım anlaşılmıştır. Yaptıkları her hamlenin kendilerine daha büyük

sıkıntılar getirmesi (Bedr öncesi dönmeyip güç gösterisi hevesine kapılmalarının kendilerine ağır bir mağlubiyet olarak dönmesi; Hudeybiye’de geliş gidişleri yasaklamalarının Ebû Basîr hareketini doğurması gibi), aynı zamanda onların iktidarda âdeta bir güç zehirlenmesine tutulduklarını da göstermektedir. Mamafih konumuz Kureyş iktidarının mağlubiyetinden çok Muhammedî muhalefet süreci olduğundan üzerinde durmuyoruz. Yalnız şunun altını çizmeliyiz ki, Kureyş iktidarını yıkan da yine bizzat Kureyş’in kendisidir. Başka bir deyişle Kureyş’in dokunulmazlığı yine dokunulmazlar tarafından çiğnenmiştir.

“Hz. Peygamber’in muhalefeti” kavramının yanlış anlaşılmaya son derece müsait bir tanımlama olduğunu belirtmeliyiz. Zira Hz. Peygamber’in amacı iktidara gelmek, siyasî yönetimi ele geçirmek değil, tebliğle yükümlü olduğu dini insanlara ulaştırmaktı. Bu durumda mevcut yaşam modeliyle, önerdiği yaşam modelinin çatışması kaçınılmaz oluyor, Kureyş, yeni harekete bütün gücüyle ve sahip olduğu bütün imkânlarıyla saldırıyordu. Kureyş’in bir müddet sonra Hz. Peygamber’in bütün söylemlerini “dinî” bir mahiyette değerlendirmedeği anlaşılmaktadır. Çünkü hem kendi içlerinde tehdit olarak bahsettikleri “birliğin dağılması” hem de davasından vazgeçme karşılığında teklif ettiklerinin siyasî erkle ilgili olduğu görülmektedir. Hatta sadece kendi iç bünyelerindekilere değil, dışarıdan gelenlere de aynı tehditleri/teklifleri sunuyorlardı. Binaenaleyh Hz. Peygamber’in çağrısı dinî bir çağrı da olsa kaçınılmaz olarak idarî/siyasî (sosyal adalet vurgusu gibi) bir içeriğe sahipti ve haklı olarak öyle de değerlendiriliyordu.

İktidarı temsil eden Kureyş’in tepki ve tavırlarına girmeksizin Hz. Peygamber’in Mekke döneminde geliştirdiği, dile getirdiği ve uyguladığı “muhalefet modeli/sünneti”nin temel prensiplerini zikretmek hâdiseye derli toplu bir bakış açısı kazandırması açısından önemli olacaktır. Bu prensiplere geçmeden önce şunu önemle belirtmeliyiz ki, bunlar basit bir iktidar-muhalefet çekişmesinin doğurduğu stratejik adımlar asla ve asla değildir. Bilakis bir peygamberin dini tebliğ ederken takip ettiği yöntemlerdir. Aksi bir yaklaşım –tabi ki hâsâ kaydıyla– Hz. Muhammed’in nübüvvet kimliğini görmezden gelmek demektir. Hâdiseye tek yönüyle yani siyasî perspektiften baktığımızda bir muhalefet hareketi olarak değerlendirebileceğimiz Hz. Peygamber’in mücadele stratejisinde takip ettiği temel prensipler olarak şunları kaydedebiliriz:

1. *Kendi Doğrularını Yerleştirmek:* Hz. Peygamber’in söylemlerinde sadece şirki eleştirmek veya mevcut düzeni yıkmak yoktu. Bilakis yerine tevhidi düzenin şekillendirdiği “yeni bir yaşam modeli”nin inşası da vardı. Bu da

hem bireyin hem de toplumun doğrularla yeniden yapılanmasının planladığını ifade açısından önemlidir.

2. *Doğru Araçları Kullanmak*: Maksada ulaşmak veya insanların çağrıya icabeti için; İslâm'ın haram kıldığı söylem ve eylemlerin araçsallığına asla başvurmamış, en sıkışık anlarda dahi buna müsaade etmemiştir. Belki de Hz. Peygamber'i ve dolayısıyla sonraki bütün tarihî süreçte Müslümanları diğer iktidar mücadelelerinden ayıran en önemli husus da bu olmuştur. Amaca ulaşmak için her yolu meşru gören bir mücadele örneği, İslâm'ın ve gerçek anlamda Nebvî modele tabi olan Müslümanların onaylayabileceği bir yöntem olmamıştır.

3. *Ölçülü Vaatler*: Hz. Peygamberin kendisinden sonra idarenin onlara verilmesi karşılığında yardım önersinde bulunan Benî Âmir'e dahi "şartlar gereği" gerekçesiyle hiçbir vaatte bulunmaması^[1] dikkat çekicidir. Onun, ciddi baskı altında inançlarını korumanın derdinde olan insanlara dahi sabır, metanet ve geçmişteki mücadele örneklerini hatırlatmak haricinde bir vaat bulunmadığı görülmektedir.

4. *Ümit Vermek*: Hz. Peygamber mücadelesinin hiçbir aşamasında ümitsizliğe kapılmamış, başarısızlığı düşünmemiştir. Bunun verdiği moral gücünün katkısını görmezden gelmek mümkün değildir. Özellikle tartışmalı rivâyetlerde konu edilen bir takım vaatlerin bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Başka bir ifadeyle Hz. Peygamber, aşırı, uçuk vaatlerde bulunmuyor, bilakis çağrısına tabi olunması halinde gelecekteki nimetlerden bahsediyordu.

5. *Uzlaşmacı Olmak*: Bunu Resulullah'ın sünnetleri arasında üst sıralarda zikretsek sanırım abartmış olmayız. Tabi bu uzlaşmanın çerçevesini de yine tebliğ edilen dinin emir ve yasakları belirliyordu. Unutulmaması gereken husus, Hz. Peygamber'in uzlaşmasının; dönüşümlü olarak ibadet etme teklifinde değil, Medine'den Mekke'ye geri gideceklerin iade edilmemesinde olduğudur. Hz. Peygamber, İslâm'ın temel ilkelerine ters hiçbir uzlaşma önerisini kabul etmemiştir.

6. *Alternatif Olmak*: Aynı şekilde bu prensip de Hz. Peygamber'in neredeyse bütün hayatına yön veren bir davranışdır. Yeni bireyin/toplumun inşasında alternatif geliştirmenin ne kadar önemli ve hatta hayati olduğu malumdur. Hz. Peygamber sadece inançta değil, hayatın bütün alanlarında "gerekli olan" alternatifleri her daim geliştirmiş, inananları alternatifsiz bırakmamış, başka bir ifadeyle hayatı tıkamamıştır. Buradaki başarısının bugün yılba-

[1] İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Eyyûb el-Hımyerî (218/833), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk., şrh: M. es-Sekkâ-İ. el-Ebyârî-A. Şelbî, I-IV, Kahire tz., II, 424-425.

şına alternatif bulacağım derken tarihi tahrif etme ve bu tahrifi savunma komikliğine düşen Müslüman'a model olması gerektiğini de sanırım ayrıca eklememiz gerekmektedir.

7. *Mücadeleci Olmak*: Sabırla, metanetle ve uzun soluklu bir mücadeleyi göze alarak bu sürecin hiçbir aşamasında zayıflık göstermemek, yılmamak kayda değer önemli bir prensiptir. Zira liderin zayıflığının veya yılgınlığının bağlılara aksi çok daha yıkıcı ve yıpratıcı olmaktadır.

8. *Yenilenebilir Strateji*: Hz. Peygamber, çevrenin, karşıt güçlerin konumlarına, bağlılarının istek ve arzularına göre –tabi ki temel ilkelerle çatışmak kaydıyla– yeni stratejiler geliştirmiş, değişimi takip etmiş ve böylece karşısına çıkan her soruna anlık çözümler üretebilmiştir. Statükoyu temsil eden ve her geçen gün kitlelere ümit olmaktan uzaklaşan Kureyş iktidarı karşısında daima kendini yenileyen diri muhalefetin kazanacağı zaten çok geçmeden anlaşılmıştı.

9. *Müttefik Bulmak*: Yine prensipler çiğnenmediği sürece Hz. Peygamber'in mücadele sürecinde ittifaklara açık olduğunu, ortak düşmana karşı sınırlı dahi olsa ittifaklar kurmaya çalıştığı görülmektedir. Ancak bu ittifaklarda bir iki örnek hariç mutlak bir başarı sağlandığını söylemek güçtür.

10. *Kuşatıcı Olmak*: Hz. Peygamber, çağrısını sadece ileri gelenler veya erkekler veya özgürler gibi belli kesimlerle sınırlı tutmamış, toplumun her kesimine vakit ayırmış, ilgilenmiş, sorunlarına el atmıştır. Yeri gelmişken burada şunu eklemeliyiz ki, son dönemlerde sık sık karşılaştığımız engellileri hor görme, engeliyle alay etme şeklindeki gayri- insanî davranışın, onun sünnetine ittiba etme veya sünnetini anlatma iddiasındaki kesimlerde görülmesi, esasen ondan ne kadar uzak olduğunun da ispatı mahiyetindedir.

11. *Aktif Propaganda*: Hz. Peygamber, çağrısını hem duyurma hem de savunma adına dönemin etkili propaganda araçlarını kullanmış ve hatta kullanılmasını tavsiye etmiştir. Özellikle de şiiri aktif olarak kullanan Hz. Peygamber ve Müslümanların karşıt güçlerin yöntemlerine başvurmaları dikkat çekici bir husustur.^[2]

12. *Lider Duruşu*: Mücadele süresi boyunca Hz. Peygamber'in şahsiyeti, karakteri ve ahlakı başlı başına bir örneklik sergilemektedir. Emanet, cömertlik, cesaret, doğruluk, vefa gibi ahlakî özellikler, tarihin her dönem ve toplumunda takdir edilen seciyelerdir. Hz. Peygamber'i tanımlamak için sık sık dile getirilen “*yalancı bir yüzü olmaması*” ifadesinin, çağrısının yay-

[2] Hz. Peygamber'in propaganda yöntemleri konusunda bkz., Öz, Şaban, “Hz. Peygamber'in Propaganda Siyaseti Üzerine”, *Ekev Akademi Dergisi*, XXIX, Bahar 2009, 109-122.

gınlaşmasında ve kabulündeki rolü dahi aslında lider duruşunun önemini göstermeye fazlasıyla yeterli bir argümandır.

Bu prensiplerin sayısını doğal olarak artırmak mümkündür. Mamafih burada gözden kaçırılmaması gereken husus, Hz. Peygamber'in bu prensiplerin uygulama ve takibinde ilahî yönlendirme ve kontrol altında olduğudur. Kur'ân'a yansıyan bazı ihtarların içeriğine baktığımızda bu kontrol mekanizmasının oldukça canlı olduğu görülecektir.

Hz. Peygamber'in Mekke'de takip ettiği bu muhalefet stratejisinin başarılı olduğunu, en azından çağrının bütün Kureyş'e ulaştırıldığını ve Kureyş'in kabilevî dolayısıyla da siyasî birliğinin zedelendiğini söyleyebiliriz. Hicretle birlikte bu zedelenme resmîyete kavuşmuş ve artık Kureyş'in birlikten bahsetmesinin imkânı kalmamıştır. Bedr öncesinde Ebû Cehil'in Hz. Peygamber'den "*birliğimizi dağıtan*"^[3] diye söz etmesi Kureyş'in de bu parçalanmışlığı kabul ettiğini göstermektedir.

Hz. Peygamber'in Mekke dönemi muhalif modelliğinden, muhalefetin amacının illa da yönetimi ele geçirmek olmadığı, prensipleri/doğruları aktarma mücadelesinin de onun görevleri arasında olduğu, başka bir ifadeyle misyonun hedeften önce tutulduğu anlaşılmaktadır. Ancak bunun da sınırlı olduğu ve başarı için yeri ve zamanı gelince yeni açılımlara girişmenin zorunluluğu hicretle somutlaştırılmıştır. Ele aldığımız konu/bakış açısı çerçevesinde *Hicret'in* önemi, artık muhalefetin iktidara gelmiş olması itibariyledir. Aslında Hz. Peygamber, Yesrib'te iktidara gelirken Mekke'de muhalefetine devam etmekteydi. Çünkü Ka'be ele geçirilmeden Hicaz'da kapsamlı bir iktidardan bahsetmek pek mümkün görünmüyordu. Üstelik Mekke ile bağlar kopartılmamış, dinî (şehirde esir tutulan Müslümanlar) ve ailevî (şehirde kalan Benî Hâşim ve diğerleri) ilişkiler devam ettirilmiştir. Fakat asıl bağ Ka'be ve ona komşuluk yapan Kureyş'ti ve bütün bu ilginin sürekliliğini zorunlu kılıyordu. Kureyş açısından da eski muhalif yeni rakiplerine karşı ilginin daha az önemli olmamak kaydıyla varlığından söz edilmelidir. Zira farkında olmaksızın kontrol altında tuttıkları muhalefet, artık ticaret-varoluş da diyebiliriz-yolları üzerine oturmuş, bir şehrin üstelik kendilerine karşı pek de dostane hisler beslemeyen bir şehrin yönetimini ele geçirmişti. Son dönemlerde görmezden geldikleri insanları bu süreçte askerî ya da sivil, bir şekilde muhatap almak mecburiyetindeydiler. Nitekim Kureyş ikisini de deneyecek, askerî yollardan başarı elde edemeyince anlaşma masasına oturmak zorunda kalacaktı.

[3] Vâkîdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkîd (207/822), *Kitâbu'l-Meğâzî*, I-III, thk., tkd: Marsden Jones, Âlemu'l-Kütüb, III. Bsk., Beyrut 1984, I, 70.

Konumuz açısından Medine döneminin önemi, artık iktidar da bulunan Hz. Peygamber'in muhalefete karşı tutumudur. Burada dış muhalefet artık Kureyş ve müttetikleri iken, içeride müşrikler, münafıklar ve Yahudi muhalefetiyle karşı karşıyaydı. Her ne kadar Yesrib'te müşriklerin kabilevî güçlerinin olmaması kurumsal bir şirk muhalefetinden bahsetmemizi engellese de, münafık-Yahudi bloğunun bu alanda boşluk bırakmadığını, tam tersine oldukça güçlü dirençler sergilediklerini belirtmeliyiz.

Medine'deki münafık-Yahudi muhalefet koalisyonunun amacının iktidarı ele geçirmek, alternatif olmak gibi genel muhalefet hedeflerinden ziyade ne olursa olsun, iktidarı devirmek veya en azından ne kadar yapabilirlerse o kadar yıpratmak olduğu görülmektedir. Bu da onların aslında son derece yıpratıcı, zararlı ve dahası etik sınırları zorlayan bir muhalefet algısını benimsedikleri anlamına geliyordu.

Burada söz konusu bloğun neler yaptıkları ve stratejilerinden çok Hz. Peygamber'in bu yıkıcı muhalefete karşı takip ettiği siyaset üzerinde duracağız. Her ne kadar kendisinin de muhalefet geleneğinden gelmiş olmasına binaen şahsî muhalefet tecrübesinin, bu siyasetinin temel yönlendirici unsuru olduğunu söylemek mümkünse de Hz. Muhammed, iktidarını koruma hevesinde olan bir devlet başkanı değil, mübelliği olduğu dini, kitlelere ulaştırmak derdinde olan bir peygamberdir. İşte bu yüzden onlara karşı izlediği stratejinin temelinde dinin ruhsat verdiği alan vardı ve her ne surette olursa olsun bu ruhsatın sınırlarını zorlama gibi ne bir hakkı ne de bir yetkisi vardı. Zaten bazı anlık duygusal söylemleri haricinde böyle bir teşebbüste de bulunmamıştır.

Yesrib'teki muhaliflere karşı Hz. Peygamber'in takip ettiği siyasetin temel özellikleri olarak şunları sayabiliriz:

a. Müsamahakarlık: Hz. Peygamber'in sünnetinde önemli bir yer tutan bu kavramın "hoşgörü" ile alakasının olmadığını özellikle belirtmeliyiz. Hz. Peygamber'in Yahudi ve münafıkların menfi faaliyetlerine, söylemlerine karşı son ana kadar müsamaha gösterdiğini, söz hakkı tanıdığını ve hatta düşüncelerini dile getirme konusunda imkân sağladığını söyleyebiliriz. Ancak bu müsamahanın sınırı vardı ve tacizlerin doğrudan dini veya devleti veya Müslümanların varlığını tehdit ettiği anda zararın önlenmesi için gerekli tedbirler alınmıştır. Nitekim şairler üzerine suikast timlerinin gönderilmesi, Mescid-i Dirâr'ın yıkılması, İfk'e karışanların cezalandırılması alınan bu zecri tedbirlere örnektir.

b. Affedicilik: Hz. Peygamber, özellikle münafıklar yaptıklarından pişmanlık duyup af dilemeleri halinde onları affetmiş ve yeni topluma entegre olma-

larına yardımcı olmuştur. Tabi müsamaha gibi affetmenin de bir ölçüsü olduğu ve zayıflığa varan, sınırsız bir affetme mekanizmasının olmadığını belirtmeliyiz.

c. *Yasallık*: Hz. Peygamber'in Medine dönemindeki uygulamaları "lâ yusel" veya "keyfa mâ yeşâ" değil, bilakis hem Kur'ân'la hem de tüm paydaşların ortak katılımıyla belirlenen "Medine Vesikası" ile sınırlıydı. Böylece karşıt güçler de neyle sorumlu olduklarını veya hangi çerçevede hareket etmeleri gerektiğini biliyorlardı. Öyle ki, Hz. Peygamber'in duygusal davrandığı, intikam yeminleri ettiği durumlarda dahi, bağlayıcı olan bu unsurların devreye girmesi, Hz. Peygamber'e geri adımlar attırmıştır.

d. *Açıklık*: Kriz anlarında önemli bir karar merci olarak sıkça başvurduğu istişareye gitmiş, bazen hakem müessesesini devreye sokmuş ve çıkan kararları kabul etmiştir. Bu da alınan kararların sorumluluğunu toplumla ve hatta muhalefetle paylaştığını göstermesi bakımından kayda değer bir husustur.

Bütün bunlar Hz. Peygamber'in, yönetimindeki şehirde gerilimleri azaltmak, muhtemel çatışmaları önlemek adına farklı seslerin kendilerini ifade etmesine, farklılıkların varlığını korumaya izin verdiğinin de ispatıdır. Hz. Peygamber'in bu stratejisinin sonuçta başarılı olduğunu muhalefet hareketlerinin süreç içerisinde varlıklarını koruyamadıklarını söylemek mümkündür.

Sonuç

Bugün İslâm coğrafyasında iktidardan daha fazla olmak kaydıyla bir muhalefet sorunu olduğu muhakkaktır. Özellikle de mevcut çatışma halinin süregelmesinde muhalefetin kendini ifade etmesine ve hatta yaşamasına müsaade edilmemesinin katkısı inkâr edilemez.

İslâm siyaset düşüncesinde neden muhalefet geleneğinin oluşmadığını değil, neden çatışmacı bir muhalif dilin kabul gördüğünün tartışılması gerekmektedir. Her ne kadar bu çatışmacı dilde kılıcı (gasp) iktidarı ele geçirme yolları arasında sayan kuramcıları/hukukçuları suçlasak dahi, çoğulcu yönetim anlayışının Doğu toplumlarınca kabul görmediğini de sanırım bu suçlamaya eklememiz gerekecektir.

İslâm siyaset geleneğinde Nebevî modelliğin yönetim algısında sebep ve gerekçe değişse dahi, muhalefete yer ve söz hakkının tanınmış olduğunu açıkça ifade etmeliyiz. Aslında bizzat kendi uygulamasıyla da Hz. Peygamber muhalefetin nasıl bir yöntem ve dil kullanması gerektiğini göstermiştir. İşin ilginç yanı ise o gün için takip ettiği prensiplerin bugün dahi kitlelerin beklediği muhalefet için rehber niteliğinde olmasıdır. Çözüm üreten,

ayrıştırmayan, alternatifi olan, prensiplerine sadık, ölçülü, güvenilir bir muhalefetin ülkelerin yönetimine katkısının boyutları tartışmasız her türlü takdirin fevkinde olacaktır.

Siyasetin diğer ayağını oluşturan iktidarların da –totaliter veya halkın olmadığı cumhuriyetleri kastetmiyoruz– muhalefete karşı kullanacağı siyasî dilin pozitif olmasının topluma kazandıracığı sinerji açısından son derece önemli olduğu muhakkaktır. Baskıcı, tahammülsüz ve dahası sorgulanamaz iktidarların bir geleceğinden bahsetmek haliyle o kadar da kolay değildir. En azından tarihin gösterdiği iktidar mücadelelerinde yıkılan iktidarların ortak özelliklerinin bunlar olduğunun iktidar paydaşları tarafından unutulmaması gerektiği açıktır.

Kaynakça

- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Eyyûb el-Hımyerî (218/833), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk., şrh: M. es-Sekkâ-İ. el-Ebyârî-A. Şelbî, I-IV, Kahire tz.
- Öz, Şaban, “Hz. Peygamber’in Propaganda Siyaseti Üzerine”, *Ekev Akademi Dergisi*, XXIX, Bahar 2009, 109-122.
- Vâkîdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkîd (207/822), *Kitâbu'l-Meğâzî*, I-III, thk., tkd: Marsden Jones, Âlemu'l-Kütüb, III. Bsk., Beyrut 1984.

